

Kumlaby kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

Kumlaby kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Visingsö socken i Jönköping kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

Jönköpings läns museums dnr: 2020-252
Länsstyrelsens dnr: utgår

Rapport och foto: Anders Franzén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Digital distribution

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2024

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	10
Kulturmiljölag (1988:950).....	10
Begravningslag (1990:1144).....	11
Allmänna skötselråd.....	12
Kumlaby kyrkogård och kyrkomiljö.....	13
Kyrkogårdens historia.....	14
Beskrivning av kyrkogården idag.....	16
Allmän karaktär.....	16
Omgärdning.....	16
Ingångar.....	16
Vegetation.....	16
Gångsystem.....	16
Gravvårdstyper.....	17
Beskrivning av kvarter.....	18
Kvarter A.....	18
Kvarter B.....	19
Kvarter C.....	20
Händelsehistorik.....	21
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	22
Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården.....	23
Referenser.....	24
Arkiv.....	24
Tryckta källor.....	24
Administrativa uppgifter.....	24
Kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	25
Kriterier vid kulturhistorisk bedömning.....	25
Gravkarta.....	26
Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	28

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Ett parti av Kumlaby kyrkogård söder om kyrko-
byggnaden.

Inledning

På uppdrag av Gränna-Visingsö pastorat har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Kumlaby kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2021. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under våren 2024.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvartererna och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rap-

På kyrkogården står många gravvårdsar från 1600-talet av kalsten. Denna visar baksidan av den sten som restes över Magnus Persson Stark 1679. Stark var musikant vid Per Brahe dy:s hov.

porten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. De kriterier som använts för att bedöma gravarnas kulturhistoriska värden diskuteras vidare i katalogdelens inledning där de två klassningsnivåerna presenteras: *Klass I. Mycket värdefulla* och *Klass II. Värdefulla*. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anders Franzén vid Jönköpings läns museum under 2021. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med pastoratet.

En av landets få bevarade kyrkobalkar finns i Brands-
torp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Det var ovanligt att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttbetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt

länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin myndighet Överintendentensämbetet skulle ansvara och ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgårdningar. Andra begravningsplatser kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begravningsplatser således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravs område å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas: skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. I begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd som tillkom 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

Det var i regel mer attraktivt att begravas på den södra delen av kyrkogården än den norra, som upplevdes vara olycksbringande. Ofta är kyrkan därför placerad med dragning mot norr för att skapa större ytor på den södra sidan. Detta flygfoto från 1940-talets slut visar att den södra delen av kyrkogården i Hylletofta var mer ianspråktagen än den norra, till höger. Foto JLM.

Bråneryds begravningsplats, invigd 1958, nära Huskvarna representerar det välordnade, där jämlikheten betonas på bekostnad av individualismen.

nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Näsby kommun.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning. Före industrialismen och det sena 1800-talet användes ofta så kallade gravbrädor för att markera en grav. Vårdar av mer beständiga material som sten och metall var ovanliga och ofta förbehållna samhällets övre skikt. Prästen eller en adelsman inom socken kunde begravas i kyrkan eller nära koret och där erhålla en påkostad gravvård.

Under industrialismen utvecklas en riklig flora av olika gravmarkeringar med olika form och av olika material, främst sten. Här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att

På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.

köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förändring av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter,

En del gravvårdar som inte är i bruk och förvaras i kyrkan kan ha ett kulturhistoriskt värde. I så fall kan det vara aktuellt att föra in dem i kyrkans inventarieförteckning. Gravbrädor från Askeryds kyrkogård.

ändringar i gångsystem och dess beläggning och nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hållar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vädrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hållar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hållar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mönja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anföras till hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Kumlaby kyrkogård och kyrkomiljö

Kumlaby ligger mitt på Visingsö i Vättern. Hela ön är klassad som riksintresse för såväl natur- som kulturmiljövården. Den långsmala ön är uppbyggd av sandsten och skiffer, den s.k. Visingsöformationen, och har därmed en näringsrik jord som gynnat såväl en rik flora som omfattande frukt- och bärödling med anor från 1600-talet. Ön har en bebyggelsekontinuitet från neolitikum och tycks ha spelat under central roll i omlandet under järnålder. Flera höggravfält och andra fornlämningar minner om detta. Under tidig medeltid var Visingsö ett nav i kampen om kungamakten genom 1100-talsborgen Näs på öns sydspets, idag en oansenlig ruin. Den sverkerska kungaätten hade flera kopplingar till ön och ägde mark här. Från denna tid stammar såväl Kumlaby som Ströja (nuvarande Brahekyrkan) kyrkor. År 1562 förlänades Visingsö och flera socknar på Vätterns västra och östra strand som grevskap till Per Brahe d.ä. Visingsö blev centrum i Visingsborgs grevskap som såg sin blomstringstid under Per Brahe d.y. på 1600-talet. Denne utökade 1500-talsborgen Visingsborg vid Ströja kyrka och verkade för att grevskapet skulle bli ett mönstersamhälle med odlingar, undervisning, boktryckning m.m. Genom reduktionen 1681 drogs grevskapet in till Kronan.

Huvudnäringarna på ön var fram till modern tid jordbruk och fiske. Med ångbåtstrafiken på Vättern kring förra sekelskiftet blev Visingsö ett populärt turistmål och har så förblivit.

Kumlaby kyrka och kyrkogård ligger strax norr om öns lilla tätort Tunnerstad där huvuddelen av all service är samlad. Norr om kyrkomiljön vidtar ett öppet och flackt åkerlandskap med spridda gårdar.

Kyrka och kyrkogård ligger öster om den nord-sydliga landsvägen med en gräsbesädd kyrkvall framför och en parkering med kiosk i norr. Söder om kyrkogården ligger hembygdsgården på resterna av ett vidsträckt höggravfält. Bland byggnaderna märks den gamla prästgården, en låg timmerbyggnad från 1600-talet med rödfärgad locklistpanel och vita knutlådor samt sadeltak. Söder om denna står den senare prästgården från 1821, ett stort timmerhus i två

Kumlabys kyrkomiljö 1894. Här syns att trädkransen hamlats. ATA.

Kyrkogården 1937. ATA.

Ovan och till höger: År 1902 var kyrkogårdens markyta ojämn och gravvårdarna både av sten och trä. ATA.

våningar och med rödfärgad locklistpanel och sadeltak. Här finns även en folkhögskola och ett putsat stenhus från 1600-talet, som ursprungligen rymde tingshus och Braheskolans gymnasium. På motsatt sida ligger Kumlaby Trädgård med det gamla komministerbostället från mitten av 1700-talet. Flera gamla lövträd har ett stämningsskapande värde i kyrkomiljön. Inne i Tunnerstad står ett timrat sockenmagasin.

Kumlaby kyrka är uppförd under 1100-talet och har en välbevarad romansk karaktär med smalare kor och absid samt västtorn. Stenmurarna är vitputsade och takfallen täckta av tegel och spån. Torntaket kröns av en plattform som skapades i samband med att kyrkan omdanades till lokaler för Per Brahes skola 1636. Kyrkan nyttjades för undervisning fram till 1811 varefter den blev sädesmagasin och en period missionshus. Vid 1800-talets slut stod den öde, men restaurerades 1922 till följd av den ökande turismen.

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården är anlagd under tidig medeltid. Rester av åtminstone två förromanska gravmonument, s.k. Eskilstunakistor, indikerar att en stavkyrka med tillhörande kyrkogård kan ha funnits redan på 1000-talet. Fynden talar även starkt för en stormannanärvaro. Även om Ströja kyrka under tidig medeltid måste ha omgett av en kyrkogård så kom Kumlaby kyrkogård senare att i princip vara öns enda begravningsplats fram till 1754. Därefter togs tydligen Brahekyrkans kyrkogård åter i bruk. Trots att Kumlaby kyrka från 1811 brukades som sockenmagasin användes kyrkogården frekvent fram till 1839, därefter skedde inga nya gravsättningar förrän 1864 samt 1885 och sedan sporadiskt fram till idag, framför allt efter kyrkans restaurering 1922.

Föga är känt om kyrkogårdens utseende i äldre tid, men den bör

Kyrkomiljön under tidigt 1900-tal. ATA.

ha haft den vanliga karaktären av äng med endast ett fåtal spridda gravvårdar. Under 1600-talet tillkom flera fint huggna kalkstensvårdar. På en avmätningsskarta från 1767 tycks kyrkogården ha samma utsträckning som idag och med säkerhet på storskifteskartan från 1801. Kyrkogården har troligen behållit sin omfattning under de senaste seklerna. År 1854 föreslogs en utvidgning mot söder, men denna genomfördes antagligen inte. Det finns uppgifter om att kyrkogården tidigare inhägnats av en så kallad kyrkobalk, dvs timmerstockar. I mitten av 1700-talet hade denna troligen ersatts av en stenmur. Möjligen har det också funnits en stiglucka vid entrén. Kring 1800 torde en trädkrans av alm ha tillkommit.

Genom sin karaktär av ödekyrkogård under en stor del av 1800-talet genomgick kyrkogården aldrig den förändring som kom att prägla de flesta landsbygdskyrkogårdar med välordnade gravkvarter och grusgångssystem. Kyrkogården behöll sin vildvuxna ”knöliga” karaktär fram till 1930-talet. År 1910 rengjordes de äldre vårdarna och texterna fylldes i med svart färg. År 1928 gallrades trädkransen kraftigt.

År 1936 lades torv på kyrkogårdsmurens krön och 1937 lagades ett antal av de gamla stenarna av preparator C G Hesselblad från Stockholm. En sönderslagen sten ihopsattes och restes, sprickor i fem andra stenar lagades med stenkitt. De övriga stenarna rengjordes från mossa och impregnerades. År 1938 igenfylldes håligheter på kyrkogården och gravkullar jämnades för att få en planare yta. Vid okänt tillfälle infördes 80 cm som maxhöjd på nya gravvårdar.

År 1954 gjordes en ny konservering av 12 gamla stenvårdar. R S Wibeck från Riksantikvarieämbetet lagade bland annat två sönderslagna vårdar med stenkitt, den ena tillhörande släkten Fong.

År 1987 schaktades kring kyrkan för dränering och året därpå gallrades trädbeståndet kring kyrkogården.

Kyrkogården i dag har föga eller inget kvar av sin gamla ängskaraktär utan påminner snarare om ett sentida gravkvarter i sin behandling. En renovering av skadade delar av kyrkogårdsmuren är planerad, men har ännu inte utförts.

Kyrkogårdens enda bevarade gravbräda är rötskadad, men en intressant påminnelse om hur markeringen av gravar ofta gjordes i äldre tid.

Delar av bogårdsmuren är skadad, men reparationer är planerade.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kumlaby kyrkogård har en närmast trapetsoid plan med en spets i sydost. Kyrkan ligger mitt på den lilla kyrkogården, något förskjuten mot ingången i väster. Kyrkogården kan utifrån kyrkan delas upp i tre kvarter som här benämns A, B och C. Kvarter A ligger söder om kyrkan, B öster om och C norr om.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en bitvis fogad, bitvis kallmurad mur av råbruten kalksten, skiffer och kluven gråsten, knappt 1,5 meter hög och knappt 1 meter bred, avtäckt med torv och sedum. Sannolikt härstammar muren från 1700-talet då kungligt påbud utfärdades om stenmurar på kyrkogårdar. I sydvästra och nordvästra hörnen har partier kalvat ut, i det förra fallet till följd av ett träd som sprängt muren.

Ingångar

Kyrkogården har ingång i väster mitt för kyrkans tornport. I ingången sitter en pargrind av trä, målad i vitt och grönt och tillkommen 1922 i samband med arkitekt Göran Paulis kyrkorestaurering.

Ovan: Det finns endast en entré till kyrkogården och den är uppgrusad.

Ovan till höger: Grindarna troligen från 1922.

Vegetation

Innanför kyrkogårdsmuren växer en krans av sex almar och två lönnar, alla minst sekelgamla. En av gravarna vid tornet har ett sorgeträd i form av en hängask, karaktäristisk för det sena 1800-talets kyrkogårdsideal.

Gångsystem

Kyrkogårdens enda gång är en grusad yta mellan kyrkogårdsentrén och tornporten.

Gravårdstyper

Kumlaby kyrkogård uppvisar gravkonst från 1600-talet till idag. Beståndet av 1600-talsvårdar är troligen det mest anmärkningsvärda i stiftet. De många fint huggna stenarna är alla av kalksten med rikliga inskriptioner och reliefer. Några enstaka är väldigt enkla och saknar synlig inskription. Någon är bara en liten granitflis. Det är inte osannolikt att en del vårdar kan stå på ursprunglig plats. Det har dock enligt J M Danielsson förekommit att öns dannemän före sin död uttryckt sin önskan att få en viss märklig sten på sin grav. Många av dessa ålderdomliga gravstenar har inhuggen text som ofta blivit svåräst med åren på grund av vittring och biologisk påväxt. I flera fall är texterna formulerade på ett likartat sätt.

En lokal variant av smidesvårdar (som även finns på Brahekyrkogården) är företrädd med ett exemplar och torde stamma från 1800-talet. Från sent 1700-tal finns en typiskt nyklassicistisk vård.

Från 1885 till idag är alla vårdar uttryck för gravkonstens industrialisering och den lokala särartens försvinnande. Få vårdar är från förra sekelskiftet och bara några enstaka speglar den tidens statusladdade gravårdstyper som bautastenar och obelisker. Från 1930-talet finns en vård som medvetet anknyter till platsens äldre gravkonst. Vad som dominerar är annars de låga vårdtyper som blev vanliga under 1930-talet.

Under efterkrigstiden blev vårdarna enklare i sina former samt mer och mer uniforma. En orsak var det begränsade utbudet av tillverkare, vilka ofta nyttjade samma kataloger. En annan orsak var tidens kollektivistiska samhällsanda.

Bland de yngsta vårdarna finns några små stenar med naturliga former som vittnar om en mer individualistisk gravkultur.

Utefter den södra kyrkogårdsmuren står lutade en del fragment av äldre gravstenar, vilka har ett kulturhistoriskt värde.

I kvarter A finns flertalet av de ytterst värdefulla kalkstensgravstenar från framför allt 1600-talet.

De tillvaratagna gravfragmenten utefter den södra kyrkogårdsmuren har också dokumenterats vid denna inventering.

Beskrivning av kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär

Kvarter A utgör kyrkogårdens södra del och är närmast att beteckna som ett museikvarter, här finns nämligen nästan alla av de äldre vårdarna. Ytan är idag en sammanhängande gräsmatta med ore-gelbundet stående vårdar som är vända mot såväl öster som väster.

Kvarter A söder om kyrkobyggnaden.

Gravårdstyper

Inom kvarteret finns 30 resta, handhuggna kalkstensvårdar från 1663–1716 samt några mer eller mindre fragmentariska 1600-talsvårdar som står lutade mot muren i söder. Vårdarna har rundat eller fasat krön och utförliga inskriptioner om de gravlagda samt på baksidan ofta ett längre bibelord. Stenen över snickaren på Visingsborg, Per Larsson med hustru från 1683, är utformad som en parsten med två rundbågar i krönet. Några stenar har reliefhuggna dekorationer. Två vårdar kröns av ett änglahuvud. Vården över Per Brahes musikanter Magnus Persson Stark från 1679 pryds på baksidan av en kerub som blåser i en tenorbasun. Slotsskrivaren Peder Jonsson Skierlings sten från samma år har en skildring av Kristi uppståndelse. Dessa figursmyckade stenar är troligen huggna av Per Brahe d.y:s stenhuggare Peter Ingewallsson att döma av den naiva, stiliserade stilen. Detta antagande stöds av att de gravlagda varit knutna till Brahes hov.

En låg tumba med mycket nött håll kan kopplas till den 1687 avlidne kyrkoherden Petrus Erland Wirchneus. En säregen smidesvård på stensockel är av en typ som även förekommer på Brahekyrkogården och torde höra hemma i 1800-talet. Från samma sekel bör en kraftigt väderbiten trävård – en så kallad gravbräda – med spetsigt krön härröra, den enda som bevarats av en tidigare mycket vanlig vårdtyp. Från 1864 finns en nyklassicistisk kalkstensvård över en hemmansägare.

Endast enstaka vårdar är från senare tid. Några är samlade vid kyrkogårdsentrén i nordväst under en hängask. Sorgeträdet är troligen samtida med den första vården, en liten håll från 1885 över kyrkoherden J M Lundén. Tre liknande små hällar eller plattor är från 1897–2004 över medlemmar av familjerna Tingström, Lundén och von Tell. I anslutning finns även en stor och stram kalkstenshåll från 1990 över landshövdingen i Östergötlands län, Per Eckerberg och en mer ordinär mellankrigstida vård över en kronolänsman.

För sig själv i sydväst står en påkostad jugendvård från 1918 över prästänkan Sophie Wirsén. Från 1930- och 40-talen finns tre små vårdar av vanlig låg typ, varav en över en skomakarmästare.

Ett exempel på en gravsten från 1677 med text.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kyrkogårdens södra del har genom sitt ovanligt sammanhållna bestånd av vårdar från främst 1600-talet ett mycket högt kulturhistoriskt värde och intar en särställning i stiftet. Många vårdar kan misstänkas stå på ursprunglig plats. Ett 30-tal handhuggna kalkstensvårdar vittnar om såväl hantverksmässigheten i gravkonsten före industrialismen som om lokal gravkultur. En handfull vårdar har en stark koppling till Visingsborgs grevskap och Per Brahe d.y. och speglar därmed en av Visingsös viktigaste epoker. En smidesvård och en trävård utgör i dag nästan helt försvunna företeelser på stiftets kyrkogårdar.

Det fåtal vårdar från senare tid som finns i kvarteret besitter i vissa fall konstnärliga eller personhistoriska värden. Kvarteret är som helhet vittnesbörd om en gravkultur som i stiftet endast bevarats på ödekyrkogårdar. Dock har intrycket förändrats genom 1900-talets jämnande av ytan och dess skötsel som en modern gräsmatta, fjärran från forna tiders ängskaraktär. Nyttillskott i området bör helt undvikas eller ges en utformning som underordnar sig helheten.

Kvarter B

Allmän karaktär

Kvarter B utgör kyrkogårdens östra del. Det består av tre nordsydliga gravrader med vårdarna vända mot väster.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet domineras av 1900-talet genom typiska låga, rektangulära vårdar från 1930-talet fram till och med 1980-talet. Äldsta värden är en avbruten kalkstensvård från 1600-talet följt av sockeln till en nu försvunnen smidesvård i nordöstra hörnet. Från 1897 finns en typisk obelisk i polerad svart granit. På kyrkoherde J E Wirséns grav från 1915 finns en liten grusbädd med en låg gavel, idag den enda grusgraven på kyrkogården. De yngsta vårdarna från

Ett exempel på en enkel vård över en predikant får illustrera de mer anspråkslösa gravtyperna från 1900-talets första hälft.

Kvarter B längst i norr utgörs i princip av tre gravrader från 1900-talet.

1990- och 2000-talet är små stenar med naturliga former. Bland de äldre vårdarna finns några med titel: kantor, nämndeman, kyrkoherde, kranmaskinist, folkskolelärare, predikant, mjölnare och rättare.

Kulturbistorisk bedömning och karaktär

Kyrkogårdens östra del har i hög grad en efterkrigstida karaktär genom rader av låga vårdar, vilket är en vanlig syn på de flesta av landets kyrkogårdar. De kulturhistoriska värdena är knutna till enstaka äldre vårdar och förekomst av titel. Kyrkoherdegravens inramade grusyta har närmast ett pedagogiskt värde. Nyttillskott bör anpassas till karaktären.

Traditionen att knappast begrava personer norr om en kyrkobyggnad har vidmakthållits i hög grad på Kumlaby kyrkogård. Här finns endast enstaka gravvårdar i kvarter C.

Kvarter C

Allmän karaktär

Kyrkogårdens norra del besitter bara fyra gravvårdar, spritt placerade.

Gravvårdstyper

Äldsta vården är huggen i kalksten 1797 över rektorskan Ulrica Amneus. Utförandet är nyklassicistiskt stramt. En inhuggen sentens minner om alltings förgängelse: ”Det du är har hon varit. Det hon nu är skall du varda”. Från 1902 finns en liten bautasten i polerad svart granit. En kalkstensvård från 1933 över handlanden Sirén är utformad med 1700-talets gravkonst som förebild. Därigenom är den ett uttryck för dels en anpassning till lokal tradition, dels för det samtida sökandet efter en ny gravkonst.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Norra delen av kyrkogården saknar i hög grad gravar och är därmed ett vittnesbörd om de vidskepliga föreställningar som länge fanns kring denna del av kyrkogården. Endast på få ställen i stiftet har denna del av kyrkogården förblivit outnyttjad. Ett högt kulturhistoriskt värde har vården över rektorskan Amneus som är den enda vård som direkt minner om kyrkans långa tid som skolbyggnad.

Händelsehistorik

1000–1100-tal

Kyrkogården anläggs. Fynd av Eskilstunakistor. (Danielsson 1929; Wienberg 2000)

1636

Kyrkan omdanas till trivialskola av Per Brahe d.y. Kyrkogården fortsätter att brukas. (Danielsson 1929)

1754

Fram till detta år är Kumlaby kyrkogård öns enda begravningsplats. Nu återtas brukandet av kyrkogården kring Brahekyrkan. (Danielsson 1929)

1811

Kyrkan blir sockenmagasin. (Danielsson 1929)

1839

Sista gravsättningen på kyrkogården fram till 1885. Period som ödekyrkogård. (Danielsson 1929)

1910

Rengöring av gravvårdar och imålning av inskriptioner. (JLM)

1922

Kyrkan restaureras och tas åter i bruk som sommarkyrka. (Danielsson 1929)

1928

Trädgallring kring kyrkogården. (JLST)

1936

Torvläggning på kyrkogårdsmur. (JLST)

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Kumlaby kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Fynd av förromanska gravmonument, s.k. Eskilstunakistor, tyder på en kyrkogård redan under 1000-talet. Kyrkogården ingår i en sammanhållen kyrkomiljö med förhistorisk platskontinuitet. Den småskaliga kyrkogården är inte utvidgad under de senaste 200 åren. Den har en trapetsformad plan med kyrkan i centrum, något förskjutet mot entrén i väster. Kyrkogården omges av en kraftig mur av kalksten, skiffer och gråsten, innanför vilken finns en trädkrans av äldre almar och lönnar. Dessa drag är viktiga delar av en traditionell landsbygds kyrkogård.

Kyrkogården saknar egentlig kvartersindelning men kan delas upp i tre delar utifrån kyrkan, en sydlig, en östlig och en nordlig. Gångar saknas nästan helt utan kyrkogården utgör en sammanhängande gräsmatta med undantag för grusytan vid kyrkporten. I och med att kyrkogården i praktiken var en ödekyrkogård under stor del av 1800-talet genomgick den aldrig någon modernisering med grusgångar och ordnade gravkvarter. Den äldre ängskaraktären kvarstod en god bit in på 1900-talet men har helt försvunnit till följd av utjämningsarbeten och dagens moderna skötsel med åkgräsklippare. Det vore med hänsyn till de i övrigt höga kulturhistoriska värdena på platsen en pedagogisk vinst för kyrkogården om den åter kunde brukas som ängsmark.

På kyrkogårdens södra del finns ett unikt sammanhållet bestånd av gravvårdar från framför allt 1600-talet. Detta 30-tal handhuggna kalkstensvårdar står oregelbundet placerade och konstituerar ett omistligt kulturarv. De rika inskriptionerna förmedlar kunskap om ett svunnet samhälle. Ett antal vårdar har en stark koppling till Visingsborgs grevskap och Per Brahe d.y., bland annat ligger här hans snickare, musiker och skrivare. Några vårdar uppvisar påkostade reliefer som kanske kan knytas till Brahes stenhuggare Peter Ingewallsson. Det är oklart hur många vårdar som står på ursprunglig plats. Många av dess stenar är väderbitna och därför svårtydda. I flera fall kan man se pågående spjällkning och vittring. Vidare finns det biologisk påväxt på många stenar. Det vore en stor fördel om beståndet av äldre kalkstensvårdar kunde besiktigas och åtgärdas av en stenkonservator. Delar av äldre gravstenar som står lutade mot den södra kyrkogårdsmuren bör tas om hand och föras in på kyrkans inventarieförteckning.

En smidesvård av en för Visingsö unik typ och en väderbiten trävård är företeelser som idag är synnerligen ovanliga.

I kyrkogårdens östra del finns gravrader där mellan- och efterkrigstidens låga vårdtyper dominerar. De kulturhistoriska värdena är här främst kopplat till enstaka äldre vårdar och förekomst av titel.

Kyrkogårdens norra del saknar nästan helt gravvårdar, vilket

vittnar om gångna tiders negativa föreställningar om kyrkans nordsida. En av de få vårdarna är av särskilt högt intresse eftersom den är den enda som kan knytas till kyrkans långa tid som skola, 1636–1811. Den är rest 1797 över rektorskan Amneus.

Kyrkogårdar rymmer information om personer, gårdsnamn och försvunna yrken. Person- och lokalhistoriska värden är knutna till vårdar med titel, vilka reflekterar det gamla bonde- och ståndssamhället. På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården

- Kyrkomiljön är belägen på det som riksintresse för natur- och kulturmiljövården klassade Visingsö.
- Murar, grindar och trädkrans är väsentliga delar av kyrkogårdens utformning.
- Kyrkogårdens småskalighet. Utvidgningar bör undvikas.
- Nyttillskott bör helt undvikas på kyrkogårdens södra del och i övrigt anpassas till befintlig karaktär.
- Vårdar äldre än 1940 eller med titel bör bevaras på plats. Smidesvård, trävård och vårdar äldre än 1850 bör finnas med på kyrkans inventarieförteckning.
- Vårdar som har pågående vittringsskador och kraftig biologisk påväxt bör ses över av en stenkonservator.
- En mängd delar av och fragment av äldre gravstenar finns uppställda mot den södra kyrkogårdsmurens insida. Flertalet av dessa bör bevaras och föras in på församlingens inventarieförteckning.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Lantmäterimyndigheternas arkiv.

Lantmäteristyrelsens arkiv.

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)

Växjö stifts frågelista om kyrkogårdar 1949.

Tryckta källor

Danielsson, J M. *Kumlaby kyrka och kyrkogård på Visingsö*. Växjö 1929.

Jönköpings kommun. Landsbygden. Kulturhistorisk utredning. Jönköpings läns museum 1989.

Lundberg, Erik; Nisser, Wilhelm. *Visingsö*. Stockholm 1953.

Nisser, Wilhelm. *Konst och konsthantverk i Visingsborgs grevskap på Per Brahe d.y:s tid I-II*. Stockholm 1931.

Rogberg, Samuel. *Historisk beskrifning om Småland*. Karlskrona 1770.

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län III. Uddevalla 1956.

Wienberg, Jes. "Visingsö, Sverkersätten och kyrkorna" I *Visingsöartiklar*. Jönköpings läns museum 2000.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2020-252

Beställare:..... Gränna-Visingsö pastorat

Inventering och rapportansvarig:..... Anders Franzén

Rapportgranskning:..... Mikael Nordström

Län:..... Jönköpings län

Kommun:..... Jönköpings kommun

Socken:..... Visingsö socken

Fastighetsbeteckning:..... Kumlaby kyrkogård

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Kulturhistoriskt värdefulla gravar

Kriterier vid kulturhistorisk bedömning

Vid den kulturhistoriska bedömningen av gravanläggningarna på en begravningsplats utgår man från ett antal kriterier. Målet är att urvalet av de utvärderade gravarna skall spegla gravkulturen i vid bemärkelsen inom en begravningsplats, men i förlängningen också inom ett vidare område.

Utformningen av en gravanläggning har stor betydelse vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. Vårdar som är påkostade, hantverksmässigt utförda, estetiskt framstående, särskilt anspråkslösa eller anknyter till en lokal tradition är ofta särskilt intressanta. Gjutna gravkors i bruksbygder är exempel på en sådan lokal tradition. Man bör också spegla småfolkets gravskick och att bevara ett sammanhållet område med gravar som ingår i allmänna linjen kan vara viktigt.

Gravanläggningar som har inskrifter som anger titel och hemvist på den begravda berättar mer om gravplatsen än om dessa uppgifter saknas. Ibland finns också citat från Bibeln eller psalmboken eller bara en referens till ett citat. Ju fler uppgifter som står angivna desto större samhällsvärde har gravvården.

Ibland är gravvårdar resta över betydelsefulla personer eller personer som haft en tydlig anknytning till församlingsarbetet, exempelvis präster, klockare, kyrkvårdar och skollärare. Detta kan förstärka det kulturhistoriska värdet på en gravvård.

Industriellt framställda gravstenar bär ibland någon form av märkning från tillverkaren. Att veta varifrån stenen kommer och vem som tillverkade den höjer gärna det kulturhistoriska värdet.

Efterkrigstidens gravskick kan upplevas enahanda och likformigt. Det finns dessutom en väldigt stor mängd gravvårdar av likande typer på länets kyrkogårdar. Det är inte rimligt att bevara dessa i lika hög grad som äldre gravvårdar, men det är ändå angeläget att ett urval av dessa bevaras som exempel från detta skede.

Förutom själva gravstenen så består många gravplatser av även gravramar, häckar, växtlighet osv. Dessa tillhör har ofta tagits bort, men när de är bevarade finns det särskild anledning att dessa tas med i urvalet.

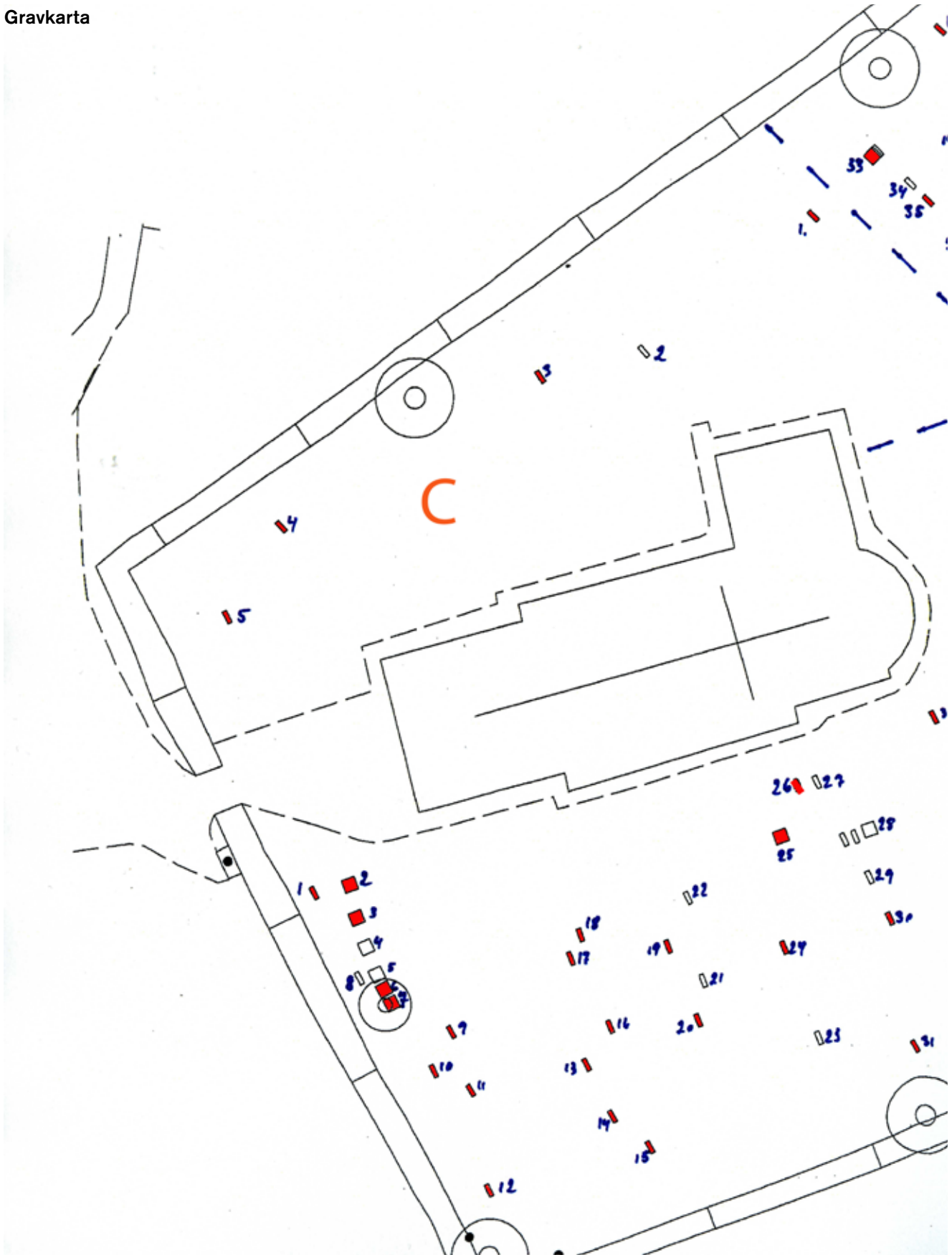
Klass 1

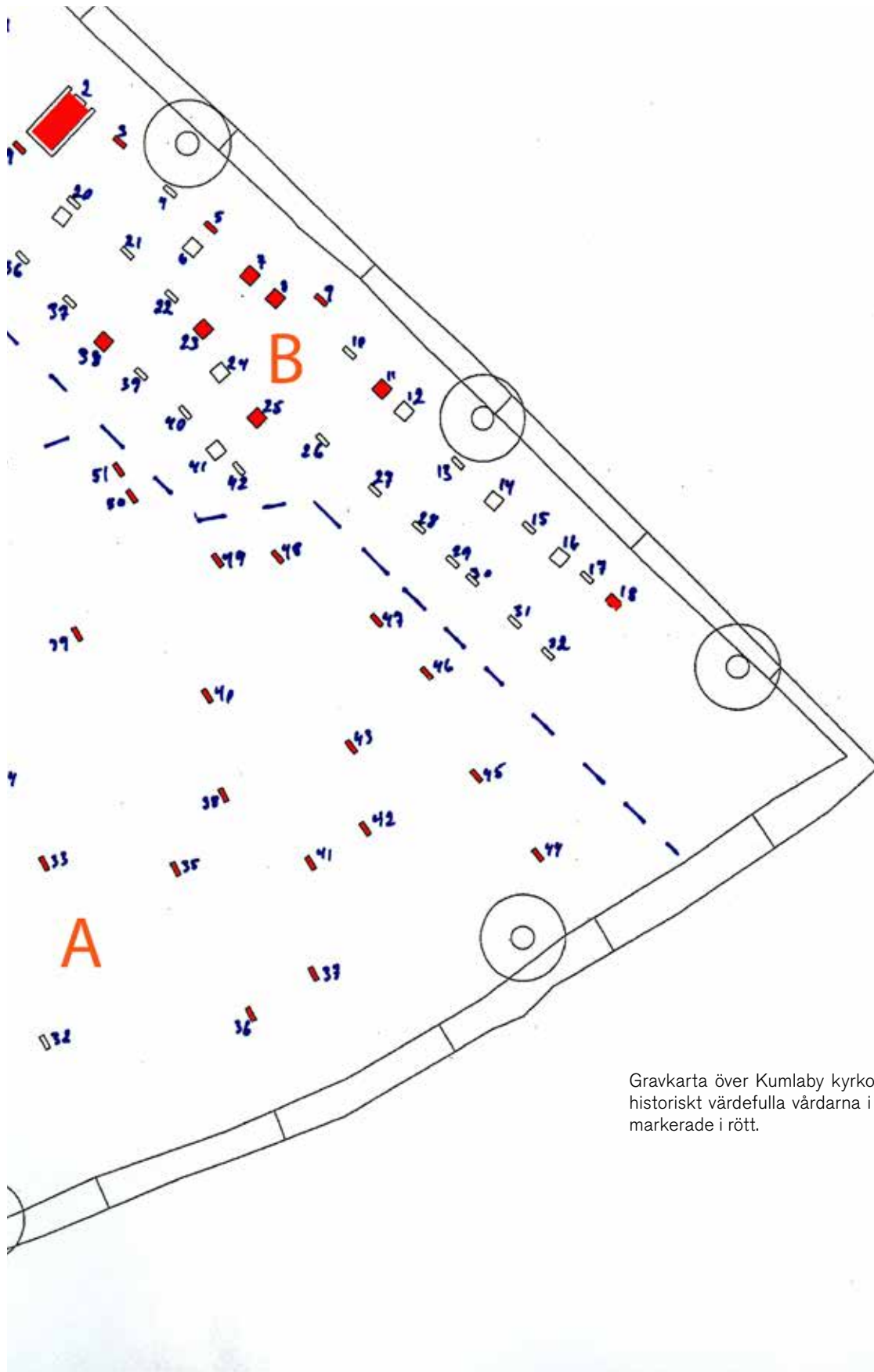
Avser gravplatser med mycket högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändringar. Däremot kan de gärna kompletteras med nya namn, som bör ha samma typsnitt.

Klass 2

Avser gravplatser med högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändring, men det kan vara möjligt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, eller att i undantagsfall flytta vården om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Gravkarta

Gravkarta över Kumlaby kyrkogård med de kulturhistoriskt värdefulla vårdarna i klass 1 och klass 2 markerade i rött.

Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar

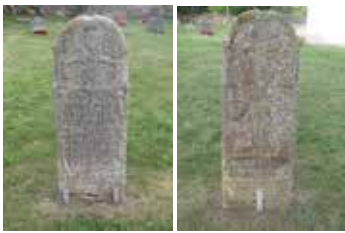
Kvarter A

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
1	En låg vård av svart granit med liggande format.	KRONOLÄNSMAN D P AHLSTEDT FAMILJEGRAV	Klass 2 Enkel vård med titel.	
2	En liggande häll av kalksten med gjutna eklöv i metall.	LANDSHÖVDINGEN I ÖSTERGÖTLAND PER ECKERBERG *1913 †1990 TANDLÄKAREN INGA ECKERBERG *1918 †2009	Klass 1 En storslagen liggande vård över betydelsefull person.	
3	En enkel liggande vård av röd granit.	NAEMI LUNDEEN *1882 †1924	Klass 2 Enkel vård i enhetligt sammanhang.	
6	En enkel liggande vård av röd granit.	AUGUSTA VON TELL *1842 †1897	Klass 2 Enkel vård i enhetligt sammanhang.	
7	En enkel liggande vård av rödaktig granit.	M LUNDEEN *1848 †1885	Klass 2 Enkel vård i enhetligt sammanhang. Sorgeträd invid.	
9	En stående kalkstensvård.	IHS HÄR UNDER HVI LA I HERRANOM ANDERS IONSON AFSOMNAD 1681 MED SIN K HUSTRO INGEBOR ARVIDSDO TER ... 1679... ...CHRISTUS ÄR MIT LYS OCH DÖDEN ÄR MIN WINNING	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	

10	En stående kalkstensvård.	HÄR VNDER LIG- GER BEGRAFVEN SALIG PER MÅN SON I TONNE STAD FORDOM LAGMAS FOUGDE I VPPLAND HVIL- KEN AFSOMN : I HERRANO DEN 10 AUG ANO 1665 MED SIN KLÄRA HUSTRV MERITH JÖNSDOTTER HUILKEN AFSOMNADE DEN ANO SAMPT 2 SÖNER OCH 2 DÖTRAR GUD FÖRLÄTE DEM DED OS ALOM EN FRÖGDEFVL VPSTÅ- DELSE (Svårläst text på baksidan)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående vittring på västsida.	
11	En stående kalkstensvård.	Svårläst text p g a vittring.	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
12	En stående kalkstensvård.	IHS... (nästan oläsligt, med 1600-tal) Stort kors på östsidan.	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
13	En vård med stenfundament och smide samt textplatta av plåt, ändar av mässing. Oxiderat.	Utan text.	Klass 1 Sällsynt typ av hantverksmässigt utförd vård.	
14	En stående kalkstensvård vars nedre del är en sekundär cementgjutning.	IHS... (Oläslig, men skylt upplyser om att en förtydligande text finns i kyrkans vapenhus, men denna påträffades inte)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
15	En stående granitvård med jugendkaraktär.	FRU SOPHIE WISEEN 1838-1918 SV PS 480 TACKSAM KÄRLEK RESTE VÅRDEN	Klass 1 Påkostad granitvård med konstfull dekor.	

16	En stående kalkstensvård.	IHS HÄR VNDER HVILAS I HERRANOM ELIN ANDERSDOTTER H HVILKEN AFSOMNADE ÅHR 1668 LEFVAT MED SIN MAN 9 ÅHR AFLAT TILLSAMANS EN SON OCH EN DO TER GUD FÖRLÄNE HENNE EN FROGDE FVL VPSTÅNDELSE CHRISTVS AF MIT LIIFF OCH DÖDEN MIN WINING PHIL..	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
17	En stående kalkstensvård.	IHS HÄR VNDER ANOM ... BESKEDELIG ... (Svårläst)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
18	En stående kalkstensvård.	IHS HÄR UNDER HVILAS I HERRANOM S OLUF LARSSON I KOMLABY SAMPT HANS HVSTRV S ELIN PERSDOTTER HVILKA BÅDA AFSOM NADE ÅHR 1668...	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
19	En hög, stående kalkstensvård.	IHS HÄR UNDER... (Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande pågående spjälkning.	
20	En stående kalkstensvård.	HÄR UNDER .. ASBY... ...ELIN MÅNS DOTTER SOM GUDELIGEN AFLED... 1687...	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
24	En liten, stående kalkstensvård.	(Oläslig text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med oläslig text.	

25	En stor liggande kalkstenshäll.	Läslig text saknas.	Klass 1 Stor ålderdomlig liggande gravvård.	
26	En stående kalkstensvård.	IHS... HÄR UNDER HVILAR HERRANOM SALIG LARS IONSON ... AFSOM NAD ÅHR 1665 (?) ÖFVER SIN ... HU STRU ... SVENSDO TER...	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
30	En stående kalkstensvård.	(Oläslig text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
31	En stående kalkstensvård.	IHS... (Svårläst text p g a biologisk påväxt mm)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
33	En stående kalkstensvård.	HÄR UNDER HUILAR I HERRANOM GORDOM HANS HÖG GREFL:N HER RIKS- DROTZENS GREFWE PER BRAHES MVCICANT SAL: MAGNUS PERSSON STARK AFSOMNADE DEN 12 DECEMB AO 1679 GUDH FÖRLÄNE HONOM MEDH ALA CHRISD FROGNA EN FRÖGDEFULL VPSTÅNDELSE... (Musicerande ängel på baksidan)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text.	
34	En stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	

35	En stående kalkstensvård.	"DANIEL" "SÄBY" (svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
36	En stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
37	En stående kalkstensvård.	IHS (svårläst text) Stort kors	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	
38	En stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	
39	En stående kalkstensvård.	HÄR HVILAS I HER RANOM SLÅTS SKRIFVAREN PÅ WISINGSBORG FORDO STÅNDIGH... PER IONSSON SKIERLI... HVILKEN SALIGEN AFSOMNADE DEN 28 APRIL AO 1679 PÅ SITT ÅLDERS 35 ÅHR (RELIEF PÅ BAKSIDAN)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning.	
40	En stående kalkstensvård.	HÄR VNDER HVILAS I HERRA NOM ERBOREN P. S AFSOMNADE AO MED SIN K HVSTRO C. L. D. AFSOMNADE A 1677 MED SIN FADER OCH MODER OCH KÅRE BARN. (RELIEF PÅ ÖSTSIDAN)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Nedre del kompletterad med cementfot.	

41	En stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande pågående spjälkning. Lutar.	
42	En liten stående kalkstensvård.	(Oläslig text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	
43	En stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning, biologisk påväxt.	
44	En liten stående kalkstensvård.	(Oläslig text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	
45	En stående kalkstensvård med vinklat krön.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	
46	En liten stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	

47	En låg stående kalkstensvård.	(Svårläst text)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Omfattande biologisk påväxt.	
48	En stående gravbräda med figursågat krön.	Text saknas.	Klass 1 Ålderdomlig och mycket sällsynt gravbräda. Kraftigt rötskadad. Bör eventuellt tas omhand och ersättas av kopia.	
49	En stående konturerad kalkstensvård på en kraftigare bas.	(Svårläst text)	Klass 1 Äldre kalkstensvård med text. Pågående spjälkning, biologisk påväxt.	
50	En stående kalkstensvård med rundat krön.	HÄR HUILAS I HER- RANOM ... ERICH...	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Pågående spjälkning, biologisk påväxt.	
51	En stående kalkstensvård.	HÄR HVILAR HERRANOM SAL HUSTRO ELISABET ARWEDZD. SOM AFSOMNADE DEN 2 NOVEMBER AO 1679 GUD FÖRLÄNE HEN MED ALA CHRIS ... EN FRÖG DEFULL UPSTÅN DELSE. (Relief på östsidan)	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med text. Biologisk påväxt.	

Kvarter B

1	En liten stående vård utan text.	(Läslig text saknas)	Klass 2 Oansenlig vård med oklar historia.	
2	En huggen granitvård med tillhörande gravram och grusbädd.	KYRKOHERDEN I E WIRSEEN *1856 †1915 SV PS ... JOB 19-25	Klass 1 Påkostad vård med gravram och frusbädd samt med anknytning till församlingen.	
3	En stående gravvård av huggen respektive slipad granit.	HÄR VILAR HEMMANSÅGAREN AUG. ÖDEEN 1858-1936 OCH HANS HUSTRU ANNA SOFIA 1863-1953 KUMLABY JÖNSAGÅRD JOH 17:24	Klass 2 Vård av granit med titel, hemvist och bibelreferens.	
5	En granitvård i liggande format.	FOLKSKOLLÄRAREN PER PERSSON *1842 †1926 HANS MAKAS SOFIA PERSSON *1837 †1925	Klass 2 Liggande granitvård med titel.	
7	En liggande vård av rödaktig granit av enkelt slag.	HUSTRUN MIA DANIELSSON *1867 †1941	Klass 2 Liggande enkel granitvård.	
8	En liggande vård av rödaktig granit av enkelt slag.	PREDIKANTEN M W DANIELSSON *1860 †1917	Klass 2 Liggande enkel granitvård med titel.	
9	Den nedre delen av en kalkstensvård.	Delar av (svärläst) text bevarad.	Klass 1 Ålderdomlig kalkstensvård med textfragment.	

11	En liggande vård av rödaktig granit av enkelt slag.	ERNST ANDERSSON *1893 †1933	Klass 2 Liggande enkel granitvård.	
18	En liggande vård av grå granit över rektorn för Braheskolan.	JAN LÖVENVALD *1935 †2014 BRAHESKOLAN 1965-2000	Klass 2 Enkel vård över betydelsefull person.	
19	En lång, liggande vård av grå granit.	KERSTIN LUNDÉN CHARLOTTA LINDÉN MJÖLNAREN *1861 †1929 FÖDD SANDSTEDT ANDERS LINDÉN *1860 †1933 *1859 †1929	Klass 2 Säregen vård av granit över tre syskon.	
23	En ytterst enkel (barn-) grav av granit.	BARBRO	Klass 2 Enkel vård av granit.	
25	En liggande vård av slipad granit.	NÄMNDEMANNEN IVAR ÖDÉEN 1902 – 1962 HANS MAKAS SIGNE 1907 – 1969	Klass 2 Liggande vård av granit med titel.	
33	En påkostad vård av huggen rödaktig granit.	ANDERS SVENSSON *1884 †1966 HUSTRUN ELLE SVENSSON *1884 †1937	Klass 2 Vård med påkostad utförning.	
35	En mindre vård av polerad svart granit med hemvist.	JOHN RUNKVIST *1875 †1938 RUNSKEGÅRD ÄLSKAD – SAKNAD	Klass 2 Enkel vård med hemvist.	
38	En liggande vård av svart granit av enkelt slag.	AUGUST ...SSON ... †1945	Klass 2 Liggande enkel granitvård. Biologisk påväxt.	

Kvarter C

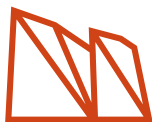
1	En stående obeliskliknande vård av polerad svart granit.	GUSTAF PETTERSON FR GRENSTA *1819 †1901 HANS HUSTRU ANNA JOHANNESDOTTER *1833 †1897	Klass 1 Vårds av sekelskiftetyp av granit med hemvist.	
3	En stående vård av svart granit med dekor.	GUSTAV SABEL *1839 †1930 HUSTRUN KATARINA *1830 †1902 DOTTERN ANNA *1864 †1951	Klass 1 Vård av svart granit	
4	En stående kalkstensvård.	HÄR VILAR REKTORSKAN DYGDÄDLA FRU ULRICA AMNEUS HON FÖDDES DEN 8 SEPT 1743 SAMMANVIGDES MED RECT SCH. G. PETRIN D 10 JAN 1790 AFSOMNADE FRÅN HONOM D 15 MAIJ 1797 DET DU NU ÄR HAR HON VARIT DET HON NU ÄR SKAL DU VARDAS	Klass 1 Vård av slipad rödaktig kalksten över person med anknytning till öns skola som verkade i kyrkobyggnaden.	
5	En stående vård av rödaktig kalksten i tillbakablickande stil.	TILL MINNET AV HANDLANDEN ERNST SIRÉN FÖDD I GRÄNNA 1856 DÖD PÅ VISINGSÖ 1933 SÅSOM EN TACKSAMHETENS GÄRD RESTE VISINGSÖ FÖRSAMLING VÅRFDEN	Klass 1 Vård av kalksten i ålderdomlig stil. Äldre lagningar lossnar.	

Vårdar lutade mot den södra kyrkogårdsmuren

Utan nummer	En övre del till en gravsten.	(Svårläst text)	Klass 1 Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En del till en gravsten av ljust röd kalksten.	(Svårläst text.)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En del till en gravsten.	(Svårläst text.)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	Ett fundament till en vård av metall.	Utan text.	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En del till en gravsten med tydlig relief.	Utan text.	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En del till en gravsten.	(Svårläst text)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	

Utan nummer	En del (tunn rektangulär textplatta?) till en gravsten.	(Svårläst text)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En övre del till en smal gravsten.	IHS HÄR LIGGER BE GRAFVEN M H ... SÄBY... (Svårläst text)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En övre, rundad del till en gravsten.	IHS HÄR VNDER HVILAS I HERRANOM SALIG M N NILSSON I ALÖSA HVILKEN AFSOMNADE DEN ... 1678	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En övre del (spetsig) till en gravsten.	(Svårläst text)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer	En del till en gravsten.	(Svårläst text)	Gravstensfragment. Bör tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	
Utan nummer		(Svårläst text)	Gravstensfragment. Bör utplaceras på kyrkogården eller tas om hand och föras in på församlingens inventarieförteckning.	

År 2021 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Kumlaby kyrkogård. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2024:10
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM